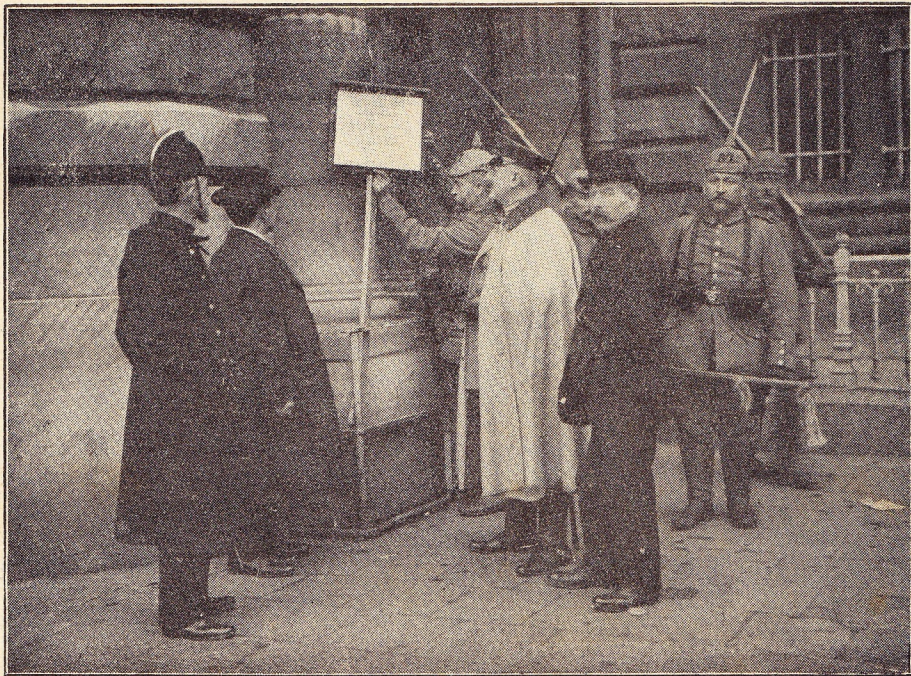

Het aanbrengen der lijst waarop de treinenloop tusschen Holland en België wordt aangegeven.

Luik-Visé. De man zou de Belgen op zijn trein laten en dan Visé voorbij rijden tot aan de Nederlandsche grens, vervolgens den trein verlaten en met zijn klanten mee vluchten.

Men vertrok, bezielde met de beste hoop. Maar de zaak moest verkleit zijn. Er werd naar Visé getelegrafeerd en hier leidde men den geheimzinnigen trein op een zijspoor.

De machinist moest dus wel stoppen en hij en zijn passagiers stapten uit tusschen twee rijen gewapende soldaten en allen werden natuurlijk gevangen genomen.

Hoe romantisch was de vlucht over de grens van pater Hilarion Thans, den bekenden ziekenverpleger, aalmoezenier in 't Belgisch leger en fijn letterkundige. Hij had te Mechelen een dichtbundel uitgegeven, buiten de censuur, en daarin kwamen verzen voor, die de Duitschers niet bevielen, toen zij het boekje bij een huiszoeeking in de Sint-Franciscus drukkerij te Mechelen aansloegen.

Hilarion Thans woonde toen te Reckheim in Limburg, waar hij zich met spionage bezig hield; men waarschuwde hem, dat hij best zou doen met de grens over te trekken. Men had trouwens ook bij hem al een huiszoeeking gedaan, maar niets verdachts gevonden.

De grens over Holland lag dichtbij. « Maar » vertelt Hilarion Thans in zijn prachtig werk « Mijn Oorlog », het tijdstip voor een vlucht was slecht gekozen. De burgerontvoeringen waren in vollen gang, en daarom werd aan de grens verscherpte wacht gehouden. Langs de elektrische versperring, die nu ook langs den Maasoever voltooid was, stond alle honderd meter een

schildwacht. Van alle tot dan gebruikte listen was ik op de hoogte, doch waarheen ik me ook wendde, overal klonk het: « voor 't oogenblik is er niets te beproeven! Zelfs de door Duitschland gepatroneerde smokkelaars mogen niet meer over! »

Toen schoot het mij te binnen, hoe geruchten geloopten hadden nopens een onderaardschen gang, die van 't grensdorp Smeermaas in Holland uitmondde. Zekeren morgen, tijdens een zwaren sneeuwval, zocht ik den herder van Smeermaas op.

De Eerwaarde Heer Claes hoorde me zorgvol aan.

« Er is hier geen sprake van een ondergrondschen gang! Er bestaat niets dan een riool, een enge pijp, die van uit mijn hof naar de Maas loopt. Maar kom liever boven, aan het raam, dan kunt ge zelf oordeelen of een ontsnapping langs dezen weg mogelijk is. »

Van 't eerste verdiep der pastorie, die met haar hof langs den Maasdijk ligt, en wier gevel maar een straatbreedte van de grens staat, geniet men een prachtig gezicht en op den stroom, en over de grens heen naar Maastricht. De af te leggen weg lag vóór me. Onderaan in den hof, kort aan de haag langs den Maasdijk, lag een zwart-ontdood vierkant in de sneeuw: de ijzeren dekplaat van een put.

Daarin moest ik afdalen. De rioolbuis zou me brengen, onder de haag, den dijkweg en de elektrische versperring door, aan den rand van het Maaswater. Dan een goede honderd meter te kruipen in open lucht, stroomopwaarts naar Holland. Waar de bliksem draad, den dijk verlatend,

Pater Hilarion Thans.

de grens land-inwaarts volgde, hadden de Duitschers een eerste, en de Hollanders een tweede, gewone prikkeldraadhaag tot tamelijk ver in den stroom geslagen. Die twee hindernissen, waarvan de laatste ruim twee meter hoog was, moest ik omwaden om eindelijk Hollandschen bodem te betreden.

Nu somde Mijnheer Pastoor me verschillende bijkomende gevaren op. De tocht moest natuurlijk in 't donker geschieden. Niet al te laat, want dan werd op den grenshoek een sterke acetylene-lamp ontstoken.

Er woonde een Duitsch op de pastorijs.

Het huis der grenswacht, aan den overkant der straat, keek met al zijn ramen in den hof.

Het riool was zeer eng, had aan zijn uiteind een ijzeren deurtje, waarvan men niet wist of de Duitschers het hadden verzekerd.

Eindelijk, het kruippartijtje in open luent zou langs twee schildwachten gaan, en 't Maasbad kon tamelijk koel uitvallen!...

Men zal me gelooven, als ik beken dat heel de zaak me een tegenvallertje bleek. Keus had ik niet!

« Ik waag het! » zei ik na een poos. En Mijnheer Claes, alhoewel er voor hem — in geval van niet-slagen — minstens gevangenis en boete op stond, gaf me alle vrijheid en beloofde zijn hulp.

In den namiddag werd een gebuur — Mijnheer Pelssers, een zoon aan het front — in 't geheim ingewijd. Hij leverde burgerskleederen, gaf nog eenige nuttige wenken, en samen wachtten we de duisternis af.

Het werd vijf uren. Laag en wolkig hing de hemel, doch, vreemd genoeg, donker werd het niet. Verdoken aan het raam opgesteld, bespiedde ik de twee schildwachten, hoe die gingen en

kwamen, even een praatje hielden, en over het water tuurden om hun verveling te dooden. Half zes. Op 't Hollandsch ontwaken de lichten. Maar donker wordt het niet!... We hadden niet gedacht aan de volle maan die heel den nacht zou schijnen!

Tamelijk teleurgesteld, gebroken na dien dag van spanning, trok ik naar het klooster weer.

* * *

Enkele dagen later. Nog zijn de Duitschers niet gekomen. De maan zal maar opkomen rond zeven uur. Om vier uur in den namiddag, vergezeld van een medebroeder, bei ik aan de pastorijs van Smeermaas.

Om vijf uur treed ik uit pastoor's slaapkamer; een smalle jonkman met broek, vest en pet. Aan alle heiligen des hemels ben ik aanbevolen. We ledigen een glaasje op het sukses der onderneming. De laatste schikkingen:

Mijn makker Chrysologue zal meegaan naar den hof. Hoe lang 't ook moge duren, hij moet wachten tot hij leven verneme. Hoort hij den schildwacht alarm roepen, dan is de kans verkeken. Hoort hij echter, van over de grens, drie-maal de kreet « Jan! » — alsof een boer op zijn zoon riep — dan is alles in orde, en hij kan 't goede nieuws, met mijn kloosterkleeren erbij, naar het klooster meenemen.

Barvoets — om den deutschen logé — zijn we den trap afgesloopen, ademloos wen kraakte een treê. Nog blind van de schelle kamerklaarte, neem ik een verkeerd pad en nader den bandhond. Razend schiet die uit, heel 't dorp weerschaft van geblaf. Ik mompel iets moois en wijk haastig af.

Even opzien naar het huis der grenswacht: niet één raam in licht. Van over een half uurtje hebben we den put open doen leggen: een onmiskenbare geur leidt onze schreden. Laag hurk ik bij de opening neer, wijl Chryso zich vergewissen wil, door de haag, of de Pruis in de buurt is.

« Pst! daar komt hij juist! » We liggen dood op den grond. Als de tiktak van een torenklok, slaat traag een zware stap voorbij. Nu vlug! Weerzijds den putmond steun ik de handen, en laat me zakken. Vallende aardklotjes geven een vreeselijken plons. Langzaam klimt een natte kilte van slijk langs mijn beenen.

Met op zij te gaan liggen, de rechterarm vooruit en de linker langs het lijf, past me de pijp juist. Met rekken en krimpen van arm en beenen begin ik te schuiven. Een vette slijklaag verzacht het schuren aan schouder, heup en knie. Maar de koude nattigheid, aanstonds tot op mijn ribben doorgedrongen, blijkt onaangenaam.

« Gaat het? » vraagt Chryso fluisterend over den putmond.

« Heerlijk » roep ik terug, en werk gezapig vooruit.

Hoe lang dit rattenreisje geduurd heeft, weet ik niet. Er scheen geen einde aan te komen. God-dank! daar betast mijn hand de ijzeren deur. En al aanstonds voel ik dat ze geen weerstand biedt. Ik roep een laatste vaarwel naar Chryso en begin aan de plaat te lichten.

Dit moet gaan met de uiterste voorzichtigheid. Maar even kreunen de beroeste scharnieren. Nu duw ik de handdeur hooger met mijn hoofd, doe ze rusten aan mijn schouder, laat ze schuiven naar mijn lenden.

Ik heb me gansch omgegooid en lig, met de deur in mijn rug, den buik in een slijkplas, de kin op de handen gestut, even uit te blazen.

Als zuiver water proef ik de vochtige koele lucht. Vlak vóór me de breede, donkervale, gezwollen stroom, die met een zwaai van Limmel aanvaart en geweldig, doch in machtige stilte, voorbijschiet. Rechts leggen de lichten van Wijk gele banen over den vloed. Aan den overkant, en stroomaf, onbegrensde grauwt van duisternis. In het dorp roert geen gerucht. Zoo klaar staat de stilte dat ik, aan den halt van Bunde, een stoomsleeper hijgen hoor. Maar waar mag de schildwacht staan?

Ik werk me uit de buis, laat één voet onder de plaat, krom me dan om en laat ze met de vingers neer. Tot den rand van 't water gezakt, neem ik den oever boven me in oogenschouw. Vaag rijzen de palen der versperring. Daarachter, even zichtbaar op de donkere lucht, een pinhelm op breede schouders!

Zoolang de Pruis niet aanstapt, durf ik ook niet roeren. Dat oponthoud benut ik om me handen en gezicht met een degelijke slijklaag te bedekken. De duisternis is immers lang niet volkomen, en op een vijftal meter — afstand die me van de wachten scheidt — kan een witte gelaattint zichtbaar zijn.

Daar hervat de Pruis zijn wandeling, en, doodbedaard, zonder een kei te verroeren noch een grasspier te kreuken, vang ik den kruiptocht aan. Geen andere wederwaardigheid dan dat ik, halverwege de honderd af te leggen meter, op het krenge stiet van een verzopen hond; en weerom een tijd rusten moest — dan voelde ik mijn hart bonzen! — wanneer de schildwacht op enkele schreden voorbijstapte.

Aan de eerste hindernis daal ik in den stroom. Gemakkelijk waad ik ze om; het water stijgt me slechts tot aan de borst. Een tiental schreden verder stoot ik op de tweede. Hier moest ik dieper de Maas in. Beklemmend, wijl ijskoud, klimt het water tot aan mijn kin. En nog ben ik aan het einde niet.

Aan zwemmen moet ik niet denken: de stroom zou me terug slingeren van waar ik gekomen ben. Me stevig aan den prikdraad houdend, moet ik trachten me, zonder plassen en plonsen, over de hindernis heen te zwieren.

Ongelukkiglijk staan de laatste palen los: de grond is uitgedreven. Kreunend en kriepend komt hout en ijzerdraad mee, telkenmale ik aan de versperring een vasteren greep wil slaan. Eensklaps schiet me de kramp in de beenen. Zonder een vin te kunnen verroeren sta ik daar, nijgend en bibberend, enkel 't hoofd boven water.

Zou ik schipbreuk moeten lijden in de haven? Als ik weer bewegen kan, klim ik naar den oever en leg me plat op den grond na te denken. Een Pruis zie ik schemerig staan, een tiental schreden ver. Hij verroert niet. Zou ik het wa-

gen, vlug als een kat, tegen de hooge haag op te klauteren?... En als de draden gieren? als ik in de stekels blijf haperen! tegen de lucht teekent een zware gedaante zich duidelijk af! Een schot is gauw gevallen...

Mijn besluit is genomen. Nogmaals het water in, zoo ver mogelijk. Dan begin ik het losgedreven eind der hindernis naar me toe te halen, duw ze onder water, trap ze met de voeten, en, met een plons, gooi ik me over den warboel heen. Even, ademloos, geluisterd. De stilte blijft volkomen. Mijn eerste gedachte is een dank aan alle heiligen des hemels!

Want nu ben ik vrij. Terwijl ik — steeds even kalm, doch inwendig jubelend — naar den vrijen oever waad, heb ik een heerlijk gevoel van verlichting. Natheid en koude word ik ternauwernood gewaar. Op een dertigtal stappen van de grens keer ik me om en stoot driemaal, in den stillen avond, den overeengekomen kreet. Geen antwoord dan van de echo. Toch weet ik dat, in den hof der pastorij, zich iemand nu de handen wrijft!

* * *

Op enkele stappen van den Maasdijk wist ik de huizen staan, doch die verrieden door geen lijntje licht, leven dat daarbinnen zou wonen. In de verte echter, vlak vóór me, stond het helle vierkant eener open deur. Daar op aangestapt. Het was een winkel en herberg, de winkelierster en een klant praatten weerzijde den toeg. Aan de plotse ontzetting hunner witte wezens zag ik, als in een spiegel, het spookachtige mijner verschijning. Druipend, handen en gelaat slijkwart, en, zooals de vrouw me later zei, de oogen strak en vergroot, scheen ik te komen uit een andere wereld.

In haastige woorden vertelde ik mijn geval: « Grens over, in 't water gestaan; of ik me wasschen kon en van kleeren verwisselen ».

Van 't riool sprak ik niet: dat moest geheim blijven. Doch al dadelijk vroeg de waardin:

« Door 't riool van mijnheer pastoor gekropen? » Een zware modderlucht had, sinds mijn intrede, de kleine plaats gevuld.

Vrouw Schiepers — zelf een Belgische — verzorgde me moederlijk. Ze sloot de gelagkamer, haalde water, handdoek en zeep bij, liep naar boven droge kleeren halen. Vruchteloos beweerde ik dat een oud plunje voldoende was om door den avond te gaan: het beste kostuum van den man — nog op zijn werk — werd uit de plooi gedaan.

Weldra stapte ik in een mooi zwart pak, op mijn sokken, de huiskamer binnen. Doch nu brak de reactie los van het al te lange Maasbad. Een schudden en beven beving me: een klapperanden zóó, dat ik geen woord meer kon uitbrengen. De meewarige waardin deed me zitten vlak vóór de cuisinière, met mijn voeten in de ovens. De koude rammelde me zoodanig dooreen dat ik nauwelijks het evenwicht op mijn stoel bewaren kon. Ik moest een bord heete soep eten doch tien minuten duurde het eer ik een lepel hanteeren kon. Mijn schoenen aanrijgen kreeg ik evenmin

klaar: daarmee beijverden zich, elk aan een voet, een kleine jongen en een klein meisje.

't Was zeven uur geworden. Met de denklijke dankbetuigingen aan madame Schiepers, en de belofte van spoedig eens weer te komen, stapte ik op, met een buurjongen, naar Maastricht. Die vier kilometer, met luchtigen stap gegaan, brachten me aan 't gloeien.

Na drie jaren afwezigheid — tijdens dewelke ik me even ver van mijn vaderstad had gevoeld als of ik in China woonde — deden me zóó gezellig aan: de oude wegen en bekende straten! En aanhoudend jubelde het in mij op: « Vrij! Ge zijt vrij! »

Wat niet zoozeer beduidde dat ik aan de gevangenis was ontsnapt, doch dat van mijn schouders was geheven, als de druk van twee zware handen: het besef onderworpen te zijn aan hatelijken willekeur en onrechtvaardige macht.

Ik had mijn gezelschap ons huis getoond en gezegd: « Ga eerst binnen en bericht dat de pater uit Reckheim van avond gaat overkomen. Voeg er daarna bij, dat ik misschien al op weg ben, — ja, elk oogenblik kan binnenstappen. »

Van op straat, onder het valgordijn door, had ik de blijde en bange verbazing, door die onverwachte boodschap gewekt, gadeslagen. Toen me de voorbereiding voldoende scheen, vertoonde ik mij in het deurgat. Dat heel de familie welhaast aanwezig was — tot de kleinen in hun nachthemdje —, en dat er weerszijds veel werd verteld, en dat het laat werd dien avond, — kan iedereen wel raden. » (1)

* * *

En nu we dit aanhalen, denken we aan een ander koenen held, die aan de doodstraf ontkwam en in het leger dienst nam.

De « Legerbode » schreef over hem:

« Onderluitenant Verberne, acht en veertig jaar oud, gehuwd en vader van familie, woont in 1914, op het oogenblik van den aftocht, te Antwerpen. Hij bestuurt er een spiondienst en legt zich toe om den moed der bevolking te helpen hooghouden. Hij werkt mede aan geheime bladen. In vier maanden tijd trekt hij zeventien keeren over de Hollandsche grens met documenten, niettegenstaande de Duitsche geheime politie, die hem gedurig achtervolgt. Hij levert aan de verbonden de noodige plans tot het bombardieren der vijandige werven te Antwerpen. Den dag der beschieting der werven van Hoboken wordt Verberne aangehouden. »

Hij loochent zijne reizen naar Engeland: men toont hem zijne foto in volle zee genomen aan boord van het schip. En Verberne herinnert zich op het schip den Duitschen verklikker Max Bauermeister, een oud sigarenhandelaar te Antwerpen, gezien te hebben. Onze held brengt 217 dagen door in het gevang, waarvan 107 in het strikste geheim. Niettegenstaande dien drakonischen maatregel, slaagde hij er in met de

buitenwereld in aanraking te komen. Aldus zendt hij regelmatig zijne artikels, met eene speld en bloed uit zijn duim geschreven, aan de verboden dagbladen.

Door den krijgsraad wordt Verberne tot negen weken gevangzitting veroordeeld, drie maanden gevang voor ongeoorloofd oversteken der grens en verheeling van mitrailleurs aan 't Belgisch leger toebehoorend. Onder de beschuldiging van spionage wordt hij ter dood veroordeeld.

Om familiezaken te regelen en mits eene borgsom van 50.000 mark, krijgt Verberne 10 dagen voorloopige vrijheid. Driemaal daags en op verschillende uren moet hij zich bij de Polizei, het Meldeambt en op de kommandantur aanbieden. Geheime agenten volgen hem gestadig, hetgeen hem niet belet den achtsten dag naar Holland te vluchten. Met hem brengt hij mede een Fransch officier, die er in geslaagd was uit de « Barque de France » van Rijsel 58 miljoen mede te nemen.

Met zware valiezen beladen, trekken de twee vluchtelingen door de moerassen der Polders, met water tot aan den gordel, door politiehonden nagezeten, dwarsdoor de vijandelijke kogels en zoeklichten. Doch hun moedige koelbloedigheid laat hun toe hun doel zonder letsel te bereiken.

In Frankrijk aangekomen, keert Verberne nogmaals naar België terug langs de lucht. Het is de beroemde Védrières die hem piloteert en weerhaalt. Eindelijk, onderluitenant benoemd in het Belgisch leger, heeft Verberne geen rust vooraleer hij bij het frontleger wordt ingelijfd.

Hij komt bij het dappere 17e linie, op het oogenblik van het bevrijdingsoffensief, waar hij het vuurdoopsel ontvangt, en een proeve aflegt, die waarlijk een meesterwerk is: Met zijn peloton op 800 meters in de linies op een zending uitgezonden, valt hij een « beton » der « Flandernstellung » aan in de omstreken van Moorslede en St. Pieter. Hij vecht gedurende een uur en keert slechts terug op het uitdrukkelijk bevel van zijn bataljonoverste.

Mevr. Verberne, vurige vaderlandsgezinde, schrijft hem:

« Doe uw plicht, het vaderland zal tevreden zijn en uwe kinderen en ik fier zijn over u...! »

* * *

Nog een staaltje van durf. Eerst geven wij een verklaring ons destijds ter hand gesteld door de ondergeteekenden, maar waarin men, om de toenmalige omstandigheden verzwijgen moest, dat er een passagier aan boord was, zooals we straks vertellen.

« De ondergeteekenden nemen de eerbiedige vrijheid de volgende verklaring af te leggen.

Den 6^e dezer om 3.30 n.m. hadden wij Vlissingen verlaten met de kanaalsleepboot « Louisa » thuis behorende te Gent, om deze naar Gravesend te brengen, daar zij verkocht was aan een Engelsche firma te Stepney.

Om 5 uur n.m. kwamen wij ten anker te West-Kapelle den avond afwachende.

Het was eene matige bries uit N.O. richting. Om 8.45 n.m. lichtten wij het anker en stoomden wij naar den « Noord-Hinder » de welke wij den

(1) Hilarion Thans: « Mijn Oorlog », verschenen in « Ons Volk Ontwaakt. »

Tusschen de Duitschers bewegen zich hier en daar Belgische Roode-Kruis soldaten.

7ⁿ ongeveer om 6.30 v.m. voorbij liepen. De wind uit N. richting komende nam in hevigheid toe en bracht ons eene hevige sneeuwbuï en woeste zee.

Ongeveer 5.30 uur maakten wij het « Galloper », Engelsch vuurschip. Nauwelijks een paar mijlen voorbij loopende naar de « Sunk », bemerkten wij den periskoop van een onderzeeër, dewelke ongeveer 2 mijl van ons verwijderd was.

De duikboot naderde ons met groote snelheid en wanneer hij ongeveer een mijl van ons verwijderd was, lichtte hij zich op en stelden we vast dat hij van Duitsche nationaliteit was, daar hij een kleine Duitsche vlag onder zijn periskoop geschilderd had. Wij namen eene zig-zag koers, doch die belette hem niet ons te naderen.

De wind, regen, sneeuw en zee namen steeds in hevigheid toe. Gelukkig voor ons, daar het hem belette ons verder te bemerken. Na ongeveer een uur in dezen toestand geloopt te hebben, konden wij, het weder opklarend, vaststellen dat de onderzeeër eene andere richting genomen had, daar wij hem niet meer konden bemerken.

Rond 7.30 v.m. bereikten wij de « Sunk », denkende daar een Engelschen loods te krijgen.

Geen loodsboot ontdekkende stoomden wij naar drie torpedobooten, die in Z.W. richting ongeveer drie mijlen van ons verwijderd waren om hen te waarschuwen, dat er een vijandelijke onderzeeër in den omtrek was.

Ongeveer 200 meter van de eerste verwijderd, zagen we eene ontzettende ontploffing. Een der torpedobooten vloog door een mijn getroffen in de lucht.

Een tweede torpedoboot liep dicht langs onze zijde en riep: « Save as many as you can ». (Red er zooveel gij kunt).

Nauwelijks was deze voorbij geloopt of er

greep een tweede verschrikkelijke ontploffing plaats, dewelke de tweede torpedoboot deed zinken in 4 à 5 minuten tijd.

Dan ontwaarden wij in onze omgeving drie mijnen, dewelke door een derde torpedoboot met juistheid stuk geschoten werden.

Ondanks den weder opgedaagden hevigen sneeuwstorm en woeste zee slaagden wij er in na harden arbeid 30 drenkelingen te redden, waar-tusschen er in ongelukkigen toestand verkeerden en dewelke behoorden tot H. M. « Coquette ».

Hulpgeroep vernemende van het steeds zinken de schip « Coquette » en dank aan de zelfopoffering der bemanning van de sleepboot, slaagden wij er in, na vele gevaren, op dichten afstand het schip te naderen en nog 14 man der bemanning te redden.

Zooveel mogelijk hulp verleende aan de meest behoeftigen, door hun te geven wat wij bezaten, hebben we hen verkwikt alvorens de haven van Scheerness te bereiken waar wij hen veilig aan boord van H. M. S. « Astacon » overleverden.

Gedaan te Londen, den 17ⁿ Maart 1916.

Kapitein, Aug. Mollemans, Oprit, 17, Vlissingen.

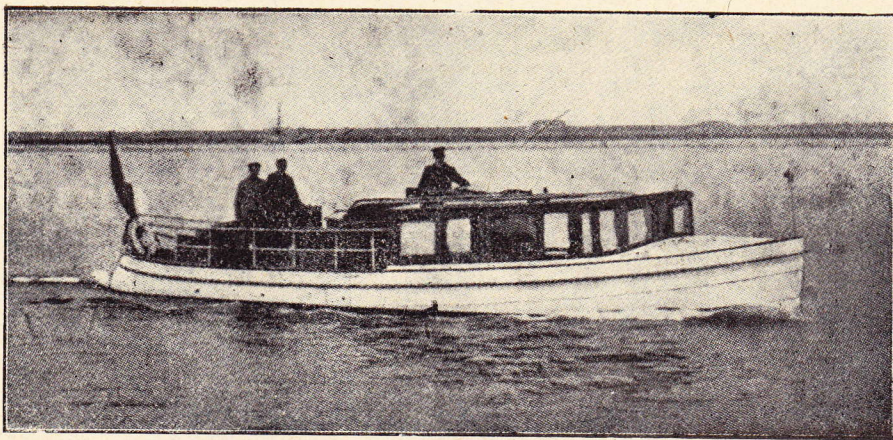
Machinist, Jules Alberts, Boulv. de Ruyter, 22, Vlissingen.

Stoker, Désiré de Schepper, Blauwstraat, 13, Vlissingen.

Stuurman, Fr. van Eeckhoute, Noordstraat, 25, Vlissingen.

Stuurman, Fr. Verscheure, Pitshanger Lane, 36, Ealing Londen.

Deze bemanning keerde met de « Prin Hendrik » terug, en wat zij niet in de verklaring

De « Scaldis ».

neerschreef — het behoorde niet tot het onderwerp — vertelde zij ons.

Men had aan boord een passagier. 't Was een geïnterneerd soldaat, die naar 't front terugkeeren wilde. Hij ontvluchtte het kamp en wachtte te Vlissingen op een goede scheepsgelegenheid.

Hij vertelde uit Duitschland gevlucht te zijn en een wonde aan den voet te hebben. Hij inankte meesterlijk, ofschoon hij het veinsde, en deze houding nam hij, om babbeiaars en bespieders op een valsch spoor te leiden. Hij had eenige vertrouwde vrienden en deze zeiden, dat er nu gelegenheid was om naar Engeland uit te wijken. Hij kon met de bovenbedoelde sleepboot vertrekken. Gretig nam de soldaat dit voorstel aan.

Om aan het Hollandsch onderzoek te ontkomen, verborg hij zich onder de kolen. En daar lag hij geruimen tijd. Dan brak die storm los. De man was nooit op zee geweest. Eenmaal buiten de Hollandsche wateren kon hij van onder de kolen komen, maar nog zag hij geweldig af. De zeelui meenden, dat hij sterven zou. Hij lag daar blauw uitgeslagen en bij wijlen bewusteloos. Ze verzorgden hem, zooveel ze konden. Dan volgde die tooneelen bij de mijnen. Maar onze vluchteling bereikte ten slotte toch Engeland. Dit toont ons, wat er dus al gedaan werd om het front te bereiken.

* * *

Nu komen we aan de wonderbare geschiedenis van de « Scaldis ».

De « Scaldis » was een plezier-jacht van een Gentenaar. In 't begin van den oorlog had het beheer van Bruggen en Wegen het opgeëischt, maar had het bij de ontruiming van Antwerpen hier achter gelaten. De Duitschers legden er beslag op.

In 1917 werd het in gebruik genomen door den admiraal, die het bevel voerde over de haven van Antwerpen en deze koos tot loods een Antwerpenaar, Jef Van Dingenen. Deze kende de Schelde in al haar hoeken en gaten.

Edmond Leytens schrijft in « L'Évasion du Scaldis »:

« Gedurende zes maanden was de loods van von Schröder bewonderenswaardig. De kapitein won het volle vertrouwen van den admiraal. Hij was weldra de eenige meester aan boord.

Hij vertrok en kwam aan, naar eigen goeddunken, dag en nacht, boven of beneden de stad. De soldaten die langs den stroom dienst deden, leerden hem kennen en vereenigden in den couden eerbied den persoon van Jef en de admiraal'svlag, welke altijd achter hem wapperde.

Jef had bij dit alles een doel en ten slotte achtte hij den tijd aangebroken, om zijn plan ten uitvoer te brengen.

Welk plan?

Edmond Leytens, die zich met de verspreiding der « Libre Belgique » te Antwerpen bezig hield, en in 1916 te vergeefs gepoogd had over de grens te ontsnappen, ontmoette zekeren dag een anderen medewerker in de verspreiding van het geheim blad, den heer Francis Diekensens, die hem vroeg:

« Zoudt gij niet in een motorboot willen vertrekken? »

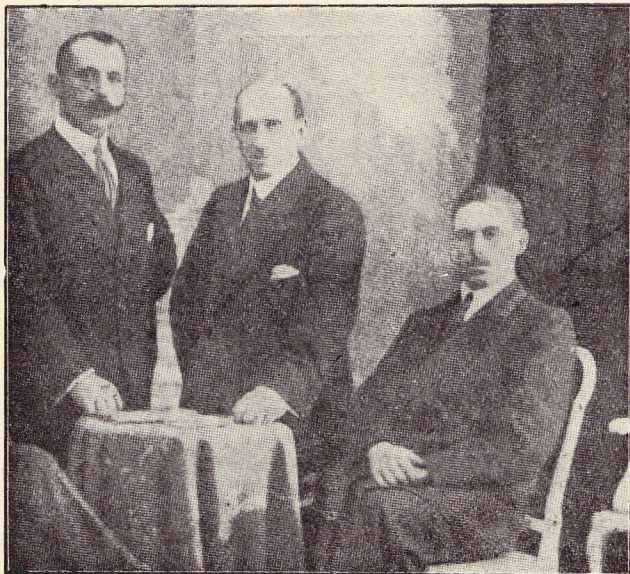
Kort en goed, na nadere besprekingen, maakten eenige jonge lieden onder leiding van den heer De Tif in het « Café du Commerce », Jodenstraat kennis met Jef Van Dingenen, kapitein der « Scaldis ».

En deze was van plan met een aantal vluchtelingen, die naar het front wilden, op de « Scaldis » naar Holland te ontsnappen.

Dit zou den 9^{en} September gebeuren. 's Morgens vertrokken de samenzweerders naar de Suikerrui, voeren de Schelde over en verdokten zich in het riet der zandvlakte van den linkeroever. De heer De Tif, eerste luitenant bij het Belgisch leewez, leidde hen naar de Fransche werken waar men om 12 uur het jacht uit de Royerssluis zou moeten zien komen.

Maar 't werd een uur en het schip verscheen niet. Doch om half twee voer de « Scaldis » toch uit de sluis.

Een controle moest Jef Van Dingenen zich steeds laten welgevalen die van een Duitschen post bij het loodswezen. Maar hij had voor 100

H.H. Verschueren, Cattoor en Van Dingenen.

mark den chef kunnen aankopen, voorwendend, dat hij te Calloo een zak gesmokkeld meer wilde halen.

De « Scaldis » stak den stroom over en meerde aan den anderen over. Doch tusschen het schip en den dijk lag een modderige schorre. En daar naderde juist een Duitsch soldaat.

De heer De Tif voorzag ieder deelgenoot van een valsch paspoort.

De militair zei niets en ging door.

Op de « Fransche werken » was een waker. Hij zag het groepje en vroeg :

« Moet gij die boot nemen? »

« Ja. »

« Wel, kom langs hier. »

Hij opende een hek en wees naar de landingsplaats van de werf.

Gered! Men geraakte aan boord, en dadelijk vertrok de « Scaldis ».

Van den oever, waar zij gebleven was om zijn heldhaftige taak te volvoeren, in 't aangezicht van den vijand, groette De Tif de jonge lieden met de hand en eenige minuten teekende zich zijn kloek silhouet tegen het volle licht af.

Met de medewerking van zijn echtgenoot had hij reeds meer dan 500 jonge lieden naar Holland geholpen. En hem bovenal dankte men ook dezen tocht der « Scaldis ». (1)

Het vaartuig schoot over de golven, al was net tij tegen. Jef stond aan 't roer. Kapitein Verschueren was stoker. Kapitein Cattoor diende als dekknecht. Als passagiers bevonden zich aan boord :

Emiel Lauwers, dokter te Kortrijk, Carlo Hertoghe en Edmond Leytens studenten te Antwerpen, Emiel Violon en Maurice Perdaens van Ninove, baron Gaëtan du Bois de Chantraine en Michel du Bois de Chantraine, beiden student te

Brussel, baron François de Crombrugghe de Loozringhen, student te Brugge, Hendrik de le Court, student te Brussel.

De passagiers bleven in de kajuit. Te Doel was een post, waar alle schepen een onderzoek moesten ondergaan.

Jef Van Dingenen besloot brutaal te zijn en eenvoudig voort te varen. Achter hem wapperde immers de admiraalsvlag. En door het venstertje in de kabin zag men slechts de silhouetten van hoofden (ieder had hoed of klak afgelegd) en dus kon men de vluchtelingen van een afstand wel houden voor den admiraal en zijn staf.

Jef voer op twintig meter van den post voorbij. 't Was toch een oogenlik vol spanning. Maar wat gebeurde er?

O, die vlag! En officieren en soldaten; heel de wacht schaarde zich in rij en bracht vol eerbied den militairen groet.

Jef zwaaide op zeemanswijze terug! Oi men daar binnen ook genoot!

Weldra was men nog een paar kilometer van de grens.

« Stilte! » gebod de kapitein.

Een motorboot naderde en stevende naar de « Scaldis ».

Jef groette. Vier officieren groetten terug. De boot ging voorbij en wendde zich weer af.

Maar nu kwam er een andere tegenslag.

De machinist vroeg om benzine. Jef wilde een bus aanreiken. Er was er geen meer.

En Van Dingenen was overtuigd, dat zijn Duitse machinist den voorraad verkocht had, zooals meer was gebeurd, om aan geld te raken.

Maar wat nu? De kapitein goot Scheldewater in het reservoir; de weinige overblijvende olie kwam naar boven en de motor werkte weer, al was het gebrekkig. De « Scaldis » vervolgde haar tocht, doch niet ver en weldra viel de motor geheel stil. Het tij zou het vaartuig terug voeren en daarom liet Van Dingenen het stranden op een schorre. Was men nog in België of reeds in Holland?

Een angstige vraag. En zat niets anders op dan de eb af te wachten. Daar naderde weer een boot, maar nu uit 't Noorden. 't Was van de Hollandse douane te Bath.

« Zijn we in Holland? » vroegen de vluchtelingen.

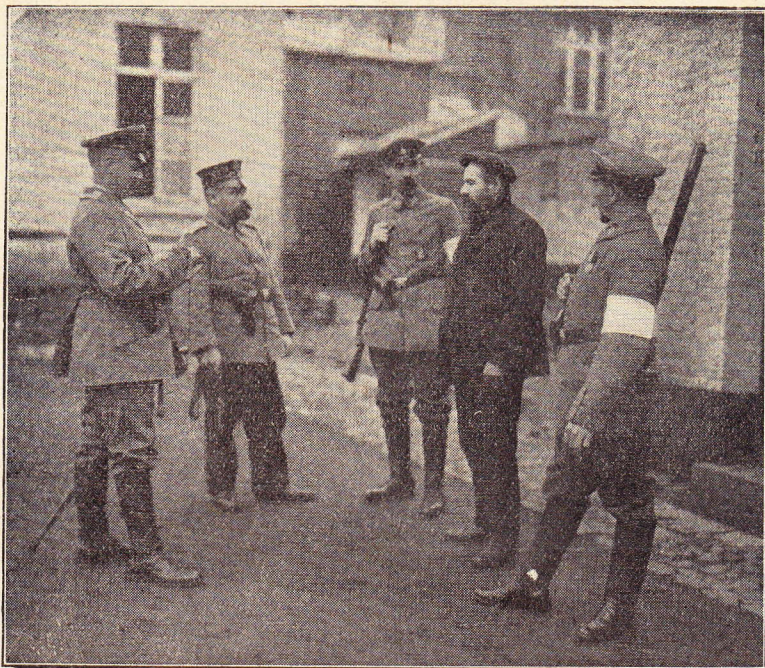
« Ja. »

En de jonge lieden dansten van vreugde. De douane vroeg waar men heen wilde en had ook genoeg in 't geval. Ze nam de « Scaldis » op sleeptouw naar Bath.

Een Hollandsch kommandant kwan aan boord en wenschte allen geluk en bood hun een sigaar aan.

Hij kreeg de admiraalsvlag en gaf in ruil benzine, en zoo stoomde de « Scaldis » naar Walsoorden, waar den volgenden dag de Belgische konstit uit Vlissingen overkwam. De « Scaldis » werd naar Vlissingen gebracht, waar het gebeurde niet weinig vroolijkheid wekte

(1) « L'Évasion du Scaldis ».

Een van smokkelen verdacht persoon wordt in verhoor genomen.

Ja, er zou nog veel te verhalen zijn over al die listen van vluchtelingen over de gebeurtenissen aan de grens. Helaas, dikwijls lieten koenlieden daar het leven, gegrepen door de helse verspering of getroffen door een moordende kogel.

De geschiedenis der grens staat in nauw verband met die der spionage. Over dit laatste punt hebben we eveneens in ons werk reeds uitvoerig gehandeld. Toch moeten wij hier nog een naam noemen: Frans Merjay, een grijsaard van 65 jaar.

De « Legerbode » schrijft:

« Het lijk van Frans Merjay, door de Duitschers gefusilleerd den 11ⁿ Mei 1917 te Charieroi, werd den Zondag 13ⁿ Juli 1919 naar Elsene overgebracht, om er de laatste eerbewijzen te ontvangen van het dankbaar land aan zijne voor het vaderland gevallen helden.

De heldenmoed van Frans Merjay een grijsaard van 65 jaar, die zijn talent en wilskracht in den dienst des vaderlands aanwendt en zijne zelfopoffering met zijn leven bekoopt, verdient verhaald en aan de komende geslachten tot voorbeeld te worden gesteld. 't Is hetgeen de heer burgemeester Cocq, van Eisene, heeft weten te doen uitschijnen in eene roerende rede, uitgesproken op het stadhuis in tegenwoordigheid van alle personaliteiten, welke hun rouwbeklag waren komen aanbieden in naam der Belgische regering.

Ziehier de meest kenschetsende uittreksels dier schitterende lofspraak:

Frans Merjay offerde voor 't vaderland zijne vijf dappere zonen en zijne vier dochter, even stoutmoedig als hunne broeders.

Op 23 September 1914 wordt Paul Merjay, onder de wapens groepen den 31ⁿ Juli en onder-

luitenant geworden bij het 2° karabiniers (thans luitenant), zwaar gekwetst gedurende een uitval rond Antwerpen.

Op 5 Oktober neemt René Merjay, onderluitenant bij het 1° karabiniers, deel aan de verdediging van Luik en de hevige gevechten voor den doortocht der Nethe, en sneuvelt tussen Lier en Lanaeken.

Spoedig daarop wordt Victor Merjay, onderluitenant bij het 2° karabiniers (thans kapitein), na deel genomen te hebben aan de verdediging van 't fort van Waalhem, aan den aftocht van Antwerpen, den slag aan den IJzer in Oktober 1914, aan het hoofd gekwetst en gedeporteerd met het Oorlogskruis wegens zijn schoon gedrag op het slagveld.

Op 1 Oogst 1915, wordt de jongste zoon, José Merjay, te Brussel gebleven, aangehouden. Hij wordt verrast gedurende een bezoek bij bouwmeester Baucq, later gefusilleerd. Eene zware beschuldiging weegt op den jongeling. Hij geraakt er ongedeerd uit en, nauwelijks vrij, herbegint hij zijn gevaarlijken dienst, waaraan al de familieleden deelnamen.

Op 5 Juli 1916 wordt hij met zijn broeder Frans aangehouden en gedurende twee maand en half in de gevangenis gehouden. Voor de tweede maal ontkomt hij aan zijne beulen.

Zijne zuster, Marie-Jeanne, de oudste der dochters, in dezelfde zaak betrokken en denzelfden dag aangehouden, wordt gedurende drie maanden vastgehouden.

Zijn broeder Frans, minder gelukkig, werd den 8ⁿ December 1916 door den krijgsraad van Turnhout tot vijf jaar dwangarbeid veroordeeld.

Dit treurig nieuws biekt de arme moeder,

welke, niettegenstaande haar bovenmenscheijken moed, onder zooveel angstige zorgen bezwijkt. Zij sterft plotseling vijf dagen later, den 13^{en} December 1916.

Eene dusdanige opvolging van tragische gebeurtenissen zou in eene minder kloeke ziel dan die van vader Merjay de wanhoop en de ontgoocheling veroorzaakt hebben: zij droegen slechts bij om zijn opofferingsgeest te verhoogen. Van af de aanhouding van Frans, José en Marie Jeanne was zijne bedrijvigheid verdubbeld, diens ten waaraan hij gehecht was herinrichtend, ja, zelfs uitbreidend, in hunne plaats de lastigste reizen ondernemend en de gevaarlijkste zendingen volbrengend.

Den 11^{en} Januari 1917 wordt hij met José, die voor de derde maal onder den Duitschen klauw valt, aangehouden.

Na acht dagen te Sint Gillis gekerkerd te zijn, worden zij naar Charleroi gebracht waar een onderzoek wordt geopend, dat noodlottig zal uitvallen.

Op 12 Februari wordt Marie-Jeanne op hare beurt aangehouden en eveneens opgesloten. Frans wordt uit de Deutsche ballingschap gehaald en in dezelfde zaak betrokken. Alle vier worden met anderen wegens bespieding vervolgd.

De ouderling verschijnt voor den krijgsraad met eene waardigheid, eene energie die elkeen bewondering afdwingen. Het proces duurt van 10 tot 14 April 1917. De doodstraf wordt tegen hem uitgesproken. Terwijl hij naar de plaats der terechtstelling optrekt, troost de ongelukkige zijne rampgenooten. De Duitschers vragen hem of hij niets betreurt:

« Neen », zegt hij, « ik was te oud om 't vaderland op het front te dienen zooals mijne zoons, ik heb mijn grijsheid gebruikt om het in België te dienen en het spijt mij niet. Zoo het te herdoen was, zou ik herbeginnen. »

Hij weigert geblinddoekt te worden en valt zonder een woord van moedeloosheid. Het was de 11^{en} Mei 1917.

Subliem einde van een edel bestaan, gansch aan den eeredienst van de eer en den plicht gewijd. »

Neen, we mochten hem niet vergeten in dit werk.

Zoo houdt de gansche grens verband met bezet België en ook met Noord Frankrijk, want de organisaties strekken zich ver uit.

Jammer genoeg, vertoefden nabij de grens ook naast allerlei onbetrouwbaren, sommige onvoorzichtigen, die juist door babbelsucht, getrouwen in 't land in gevaar konden brengen, want de Deutsche spionnen loerden ook bij é draadversperring en hadden er hulp van Belgen.

XXXIV

IN BEZET BELGIE.

Dood van von Bissing. — Zijn politiek testament. — von Falkenhausen.

Den 19^{en} April lazen de Brusselaars het volgend bericht:

« Ten gevolge van het overlijden van Z. Ex. den gouverneur-generaal van België, freiherr von Bissing, kolonel-generaal, worden alle openbare vertooningen van schouwburgen, cinemas, enz., concerten en andere dergelijke vermakelijkheden verboden, tot 21 April 's morgens, te Brussel en omgeving. »

Op die wijze vernam de groote massa het overlijden van den Duitschen algemeenen gouverneur.

Von Bissing had het kasteel van « Drie Fonteynen » te Vilvoorden, eigendom van den heer Orban van Volxem opgevorderd, zoodra hij in de hoofdstad aankwam. Daar woonde hij.

Het was een fraai landgoed. Op Zondag 15 April moest von Bissing te bed blijven. Hij was ziek. De gouverneur telde 74 jaar.

Hij stierf na enkele dagen. Welk een levensavond! Hier, te midden van een volk, dat hij verdrukte, en pas na de geweldige deportaties van duizenden onschuldigen, kwam zijn einde.

Hij zou te Berlijn begraven worden.

Donderdagsavonds werd zijn lijk van Vilvoorden naar Brussel overgebracht. Het geschiedde met buitengewoon vertoon.

De kist rustte op een kanonaffuit. Ruiters met fakkels omringden ze.

Meende men waarlijk, dat zulks indruk zou maken op de menigte?

Men bracht den doode naar de concertzaal van het Konservatorium, die reeds geruimen tijd voor protestantsche godsdienst-oefeningen van het garnizoen werd gebruikt.

Eerst dacht de overheid er over den lijkdienst in de Sint-Gudule kerk te houden, maar tegenover de weigering der geestelijkheid, zag ze van dit plan af.

's Vrijdags voerde men den doode naar de Noord-Statie.

Op den doortocht brandden de lantaarns. De overheid had de stad gelast de lantaarns ook met rouwkrup te omhullen, doch dat is niet geschied.

Duitsche soldaten luidden de klokken van de hoofdkerk, van de Zavelkerk en Sint Jakob-op-Koudenberg.

Het gewone personeel mocht het niet doen op verbod der geestelijkheid dier kerken.

De stoet was weer vol vertoon. Voorop een eskadron witte kurassiers in groot tenue natuurlijk. Dan infanterie en artillerie. De kist op een kanonaffuit verdween onder kranen. Ook kranen werden door officieren gedragen en zelfs kus-sens met al de decoraties van den man, die zoo veel leed had berokkend. In den stoet stapte ook von Bissings paard.

Achter de kist zag men bedienaars van den eeredienst in toga, de vreemde diplomaten, officieren en burgers, waaronder Verhees en Tack, aktivistische leiders.

Hier en daar stonden kijkers, maar ze groetten niet, terwijl aan de Noordstatie het verkeer afgesloten was.

Natuurlijk speelde een militair muziekkorps treurmarschen.

De kist werd op een trein gedragen en zoo verliet von Bissing ons land.

Een zoon van den gouverneur was in 't begin van den oorlog bij Dinant gesneuveld. Toen was von Bissing bevelhebber van een gevangenkamp te Munster, waar onder meer, burgerlijke gevangenen uit Aarschot aankwamen.

Een andere zoon vertoefde te Brussel op de burelen.

Op 23 Juni werd het politiek testament van von Bissing bekend.

Daarin beweerde de gouverneur, dat Duitschland den strijd volhouden moest, tot het met het zwaard in de hand den vrede eischen kon.

Hij betoogde, dat Duitschland een sterken invloed op België behouden moest, en volgens hem was daartoe maar een middel: België bij Duitschland in te lijven. Anders zou het onder invloed komen van Frankrijk en Engeland, die er zelfs troepen konden houden als een voortdurende bedreiging voor Duitschland.

Onze nijverheid moest van de Deutsche afhankelijk zijn. Duitschland had Antwerpen noodig voor zijn handel en de kust als militair steunpunt.

Dat alles ontwikkelde von Bissing in 't lang en in 't breed.

De koning, de dynastie moest verdwijnen, zoo noodig door moordaanslag.

« Nooit » schreef von Bissing, « zal een koning vrijwillig zijn land aan den overwinnaar overgeven en nimmer zal een koning der Belgen beslissen, aan zijn souvereiniteit te verzaken of ze te laten beperken. Daardoor zou zijn prestige zoo zeer ondermijnd worden, dat hij niet meer zou kunnen beschouwd worden als een hulp, maar veel meer als een hinderpaal voor de Deutsche belangen »

De Engelschen hebben in veel omstandigheden het veroveringsrecht beschouwd en bepaald als het gezondste en eenvoudigste en in Machiavelli kan men lezen, dat hij die het voornemen heeft een grondgebied te nemen, gedwongen zal zijn den koning, den regent van dit land te verwijderen, zelfs door den dood.

Dat zijn zeer zeker ernstige besluiten, maar zij moeten genomen worden, als het gaat om het welzijn en de toekomst van Duitschland; het is hier ook een boeten voor den vernielingskrijg tegen ons gericht ! »

Dat schreef von Bissing, hij, die het aanprijst, hoe onze fabrieken geplunderd, onze nijverheid ten gronde gericht, onze levensbelangen vernietigd werden ! En bij dat woord boete, leest men al den haat in de ziel van den ouden man, dien despoot.

Despoot, ja, want zoo vervolgt hij : « Wij moeten nog jaren lang de huidige diktatuur behouden. »

Met den sabel dus zou men ons dwingen Duitschers te worden. Von Bissing had de illusie, dat zulks met de Vlamingen wel zou gaan, en met de Walen ook, als men de opstokers, de onwilligen maar uit het land bande.

Eigendom van alle Belgen, die zich elders zouden vestigen, moest men maar afnemen.

Militair ! De diplomatie had te veel flaters begaan. Dit diende men nu te verhinderen. En het Duitsche volk zou het afkeuren, moest men deze vrucht — België — laten vallen.

Aldus dit testament, maar het uit te voeren, zou moeilijker zijn dan het neer te schrijven. 't Is waarlijk jammer dat von Bissing het einde van den oorlog niet beleefd heeft...

Na zijn dood, werd generaal von Zühl, gouverneur van Antwerpen, tijdelijk met het algemeen gouverneurschap gelast.

Den 24ⁿ April reeds was er een opvolger benoemd : kolonel-generaal von Falkenhausen. Hij was ook 74 jaar.

XXXV.

IN BEZET BELGIE.

Het Aktivisme.

We hoorden in het politiek testament van von Bissing, dat deze in de meening verkeerde, hoe Vlaanderen zich niet tegen Deutsche inlijvingsplannen verzetten zou. De gouverneur vergiste zich deerlijk. Hij steunde zijn bewering op het aktivisme.

Toen de Duitschers België bezetten, vonden zij hier op taalgebied toestanden, welke zij alda zouden uitbuiten voor hun politiek.

De Vlamingen misten veel hunner rechten en van Franschgezinde zijde werd door velen de oorlog aangegrepen, om het Vlaamsch heftig te bestrijden.

Dit was echter geen reden om op taalgebied met den bezetter mede te werken.

Toch zocht de bezetter aansluiting bij sommige Vlamingen en vond ze.

Het begon te Gent, waar op 21 Februari 1915 de « Vlaamsche Post » uitkwam, afgekeurd door de meeste Vlaamsche leiders, waarbij toch harts-tochtelijke strijders waren.

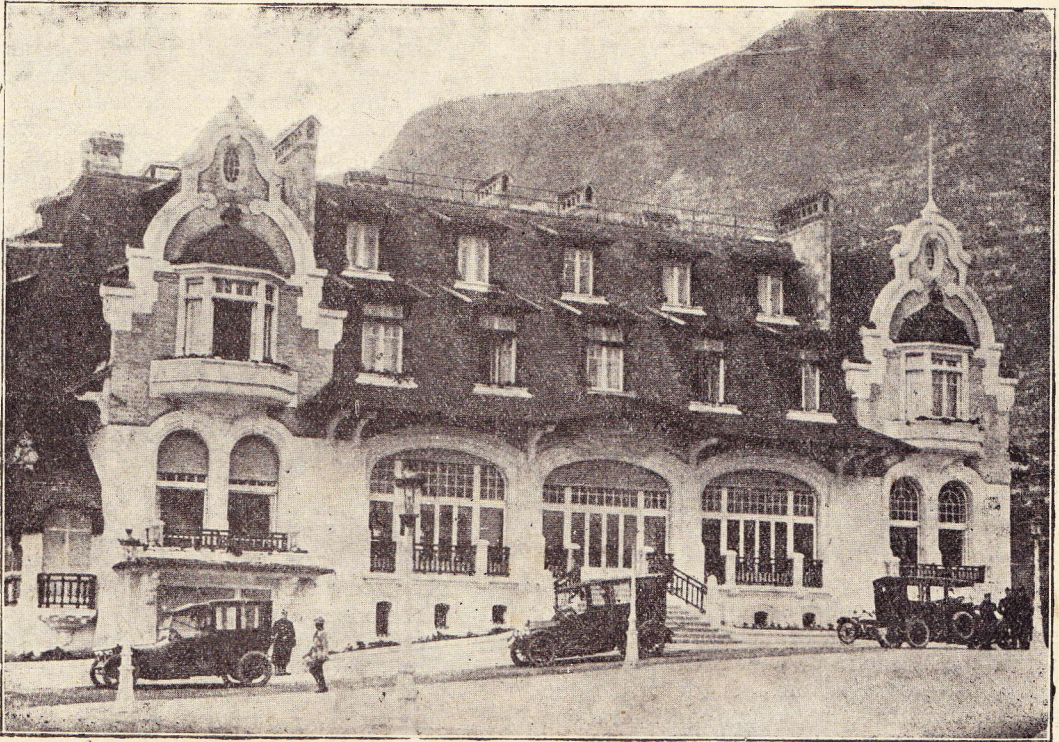
Alfons Sevens waarschuwde in zijn blad « De witte Kaproen », zijn lezers in de volgende be-
woordingen :

« Ik heb geen het minste vertrouwen in de inzichten van « De Vlaamsche Post », die door middel van Deutsche automobiels, en vergezeld van Deutsche officieren, medewerkers tracht aan te werven en verkoopers gaat opzoeken.

Trouwe Vlamingen, opgepast voor de verraders ! Werkt « De Vlaamsche Post » tegen. Helpt Vlaanderen inlichten. »

Nog een krachtig protest vindt men in een omzendbrief, uitgaande van overtuigde en voortvarende Vlaamschgezinden, waaronder Alfons Sevens en B. Maes (die er óók voor in 't gedrang gekomen is : huiszoeking en voorloopige gevangenschap). De leuze verkondigend : « Voor België's eenheid ! Voor Vlaanderens recht », schreven zij in dit degelijk stuk :

« Bewerende de zaak van het Vlaamsche volk te dienen op de beste en eenig passende wijze, verbinden een handvol jonge lieden hunne onbe-

Het Belgische Regeeringsgebouw te Le Havre.

kookte, vermeende Vlaamsche aktie aan een anti-vaderlandsch drijven, dat op dit oogenlik vooruit ten hoogste laakbaar en uitzinnig is.

... Het is de plicht van alle bewaste en klaarziende Vlamingen tegen dit krankzinnig en misdadig optreden krachtadig verzet aan te teekenen. Overal moet het verkondigd dat de verdwaalden, die meegaan met die onzalige richting, nog niet één zijn op tien duizend, terwijl de dichte scharen van Vlaamschgezinden en Vlamingen — met alle ware verantwoordelijke en gezaghebbende leiders aan 't hoofd — haar verloochenen en verfoeien. »

Men mag ook als uiting van de overgrootte meerderheid der Vlamingen beschouwen, het « Vlaamsch Manifest », dat op 21 Juli 1915, in « De Vlaamsche Stem » in Nederland verscheen, o.m. ondertekend door Frans Van Cauwelaert, Arthur en Cyriel Buysse, Julius Hoste Jr. en anderen.

In het stuk lezen we o.m. het volgende :

« In het uur van gevaar, dat ons vaderland doorworstelt, houden wij er aan plechtig onze onverbreekbare getrouwheid te bevestigen aan Land en Vorst. De Vlaamsche Beweging is geen school van plichtverzaking, maar van eer, van opoffering en van vrijheidsliefde. Geheel onze Vlaamsche geschiedenis is een onafgebroken worsteling geweest voor onafhankelijkheid en vrijheid. Nooit echter werd ons land zoo meeneedig noch zoo wreedaardig besprongen als nu. En wij zijn trotsch onze hulde te kunnen bieden van

aanhankelijkheid en bewondering aan onzen Koning, voor zijn dapperheid en zijn onverschrokken trouw. Wij betuigen onze volle instemming met de onverzettelijke wijze op welke onze regeering uit naam van ons geheele volk, het hoofd heeft geboden tegen de Duitsche geweldpleging en met hare beslistheid om stand te houden tot de volledige bevrijding.

Wij willen in geene afhankelijkheid leven van eenige vreemde mogendheid en wij beschouwen een bedekte of opene inlijving van België bij het Duitsche rijk als de onvermijdelijke ondergang van onze Vlaamsche Beweging en voor de Nederlandsche taal het langzaam maar zeker verlies van een derde van haar gebied.

Wij wijzen dan ook, met verontwaardiging, van ons af elke toegeving aan den vijand en elke gunst van zijn hand. Tusschen hem en ons loopt het bloed van onze strijdende jongelingschap en van duizenden onschuldige burgers. En mocht een enkele, die zich Vlaming noemt, zich verlagen tot handlanger van het Duitsche bestuur, dan pleegt hij evenzeer ontroef tegen onze beweging als tegen ons land.

In dezen geest willen wij den dag des vredes bereiken en den dag van den terugkeer in ons bevrijde vaderland. Denzelfden dag zullen wij, met vernieuwde inspanning, onze ginder onderbroken taak voor het herstel van onze Vlaamsche volkskracht terug opnemen. Wij verhopende dat ons landbestuur door de beproeving van heden tot het klaar inzicht zal zijn gekomen dat het

voor den inwendigen vrede en den vooruitgang van België onontbeerlijk is, dat aan het Vlaamsche volk volledig recht worde gedaan. Wij vertrouwen dat Z. M. onze Koning, welke zijn regeering in het teeken der gerechtigheid heeft geplaatst, en welke bij zoovele gelegenheden van zijnen eerbied voor onze taal heeft laten blijken, ons volk beschermen zal in zijne wederopstanding; wij verwachten dat bij onze Waalsche landgenooten, met welke wij in broederlijke eensgezindheid strijden en lijden voor ons gemeenschappelijk vaderland, elke vooringenomenheid tegen onze taal en onze zoo rechtvaardige eischen zal verdwijnen. Maar bovenal houden wij ons overtuigd dat deze oorlog het zelfbewustzijn en het gevoel van eigenwaarde bij ons volk zal hebben versterkt, en in een vrij België heeft ons Vlaamsche volk zijn recht in handen.

Zoo zal in ons, als Vlaamsche volk, door het herstel van een vrij en geheel onafhankelijk België het hoogere doel van dezen volkerenkrijg, de ontvoegding van de kleine natiën, worden bereikt. In eendrachtige verscheidenheid, zullen wij België doen groot worden, met de innige zekerheid dat wij nog eenmaal als Vlaamsche volk door eigen kracht, de wereld zullen herinneren aan onze hooge afkomst en de Nederlandse beschaving zullen verrijken met de schoonste vruchten van den nieuwen tijd.

Wij groeten onze jonge taalbroeders in het veld en onze strijdgenooten in het bezette land, met het woord van Albrecht Rodebach:

« Uit hou en trou wordt Moerenland herborren. »

Hou en trou aan Vorst, aan Land, en aan ons Vlaamsche volk. »

In een hoofdartikel van « De Vlaamsche Stem » (nummer van 25 Juli 1915) deed Gabriël Opdebeek het algemeen gevoelen der Vlamingen tegenover het toen opkomend aktivisme uitschijnen. Het artikel waarschuwde met aandrang tegen het Duitsch gevaar, dat achter de aktivistische lewering schuil ging. Wij citeeren het volgende uit deze beschouwingen:

« De Duitsche centraliseerende politiek, die het wezen zelf en de grootste kracht van het ééne Duitschland uitmaakt, is een ander gevaar voor den Vlaamschen stam. De Duitsche pogingen om Polen, Elzas-Lotharingen, en Sleeswijk-Holstein geestelijk in te lijven door hun de Duitsche taal op te dringen, liggen nog te versch in aller geheugen. Als men denkt dat edelvoelende geesten als Rosegger, de bekende roman-schrijver, rondreizen deed om geld in te zamelen voor de verduitsching van Polen, dan vraagt men zich met reden af: « en hoe zal het zijn met Vlaanderen? » Een vrij zich ontwikkelend volk is eene praktische onmogelijkheid in den Duitschen staat, die zijn bestaan zelf te danken heeft aan zijn opslorpende verkrachtingen. Voor den Staat moet alles opgeofferd worden, én de vrije uitingen van het individu, én de ontplooiing der kleinere Staten. Alle deelen moeten werken in 't belang van het ééne, en dat belang is niet gebaat met vrijgezinde individuen of volkeren die zich niet schikken willen in den dwang van het machtgeweld. »

« Wij mogen niet uit het oog verliezen, dat Duitschland op dit oogenblik een veel grooter gevaar is voor ons zelfbestaan, dan al hetgeen waartegen wij vroeger te strijden hadden. Zijne bedreiging overheerscht alle andere, en daarom moet eerst België weer vrijgevochten worden, alvorens wij ons weer in den integralen, ook wetgegenden strijd voor ons recht kunnen werpen. Wil dit zeggen, dat wij op dezen dag afstand doen van het uitspreken van ons recht? Geenszins. Edoch, omdat wij een klaar besef hebben van onzen heiligen vaderlandschen plicht, omdat wij ons recht willen hooghouden, daarom moet eerst het grootste gevaar geweerd en daaromtrent zijn wij het allen eens: het grootste gevaar voor onze onafhankelijkheid is Duitschland.

Het werd reeds zoo dikwijls gezegd en het kan niet vaak genoeg uitgesproken worden: de Belgische en de Vlaamsche zaak zijn één. De Vlaamsche zaak is onafscheidbaar met het goede recht van België verbonden en daarom moeten wij, Vlamingen, van de Belgische zaak de onze maken, en daarom hebben wij van de Belgische zaak de onze gemaakt.

De eenige loyale houding van de Vlamingen in dezen tijd is hun onwankelbare trouw aan het Belgische vaderland en de innige overtuiging dat alléén in de redding van België ook de redding van Vlaanderen ligt. Voor ons wettigt het doel de middelen niet en wij willen alleen ons recht uit onze eigen handen, d. i. uit de handen van onze Belgische openbare machten, die wij zelf hebben aangesteld. Langs zuiver wettelijken weg zullen wij dat algeheele recht veroveren, waardoor wij ons Vlaamsche wezen zullen brengen naar de hoogte, in een naaste toekomst, dank vooral aan het beslist optreden van ons geheele Volk. »

In Augustus 1915 werd te Brussel een manifest uitgegeven, ondertekend door Aug. Vermeylen, Alf. Hegenscheidt, Louis Franck, Kamiel Huysmans, Is. Teirlinck, Herman Teirlinck, Nestor de Tière, Karel Van de Woestijne en anderen, die zich Vlaamsche Belgen noemden.

Het stuk, in denzelfden geest als het manifest uit Nederland opgesteld, kwam hierop neer:

« 1° Gunsten, die de Duitsche regeering, buiten de Belgische wetgeving om, aan een deel der bevolking wilde verleenen, achtten de ondertekenaars ongewenscht en onaanneembaar.

2° Zij stelden vast, dat zekere alhier opgedoken bladen, die onder den dekmantel van Vlaamschen taalstrijd andere belangen dienden dan Belgische, geen enkele fraktie der Vlaamsche beweging vertegenwoordigden.

3° Zij deden een beroep op hun Vlaamsche en Waalsche landgenooten, om alle taalgeschillen te laten rusten, zoolang België's vrijheid door vreemde bezetting zou belemmerd zijn. »

Onder de aktivistische bladen die in het bezette land met toestemming der Duitschers verschenen, noemen wij o.m.: « De Gazet van Brussel », « Het Vlaamsche Nieuws » (Antwerpen), « De Gentsche Courant. »

Spoedig trof de bezetter ingrijpende maatregelen.

De markt te Hasselt tijdens de Duitsche bezetting.

Den 25ⁿ Oktober 1916 vaardigde de Duitsche generaal-gouverneur in België, Freiherr von Bisping, een verordening uit, waarbij, in het ministerie van Wetenschappen en Kunsten, een Vlaamsche en een Waalsche afdeeling werd opgericht voor ieder der volgende diensttakken: 1° lager onderwijs; 2° middelbaar onderwijs; 3° hooger onderwijs, wetenschappen en letteren.

In Oktober 1916 werd te Gent de hoogeschool geopend, met Vlaamsch als voertaal. De nieuwe rektor Hofmann was een Luxemburger. Duitsche opperofficiëren woonden de opening bij. En in die dagen begonnen juist de deportaties!

Den 7ⁿ Januari 1917 kwamen eenige aktivistische « voormannen », natuurlijk niet voorkeuren en toelating van den bezetter, te Brussel samen, om den toestand van het Vlaamsche land te bespreken. (1)

Den 4ⁿ Februari 1917 werd te Brussel, met 250 personen, een Landdag gehouden, waaruit de Raad van Vlaanderen sproot, die in den eerste noch zijn ledental, noch de samenstelling van zijn bestuur liet kennen, maar die een manifest uitgaf, waarin aangedrongen werd op verdere bestuurlijke scheiding.

Een afvaardiging van den Raad van Vlaanderen reisde naar Berlijn om met den kanselier over hun politiek te spreken. Het waren Borms, Tack,

Verhees, Van den Broeck, Dumon. De kanselier onthaalde hen op een bieravond. (3 Maart 1917). Deze stap wekte hevige verontwaardiging.

Een protest door 77 mandatarissen, letterkundigen, geestelijken, enz. onderteeekend, werd naar den kanselier von Bethmann-Hollweg gestuurd. Het stuk begon als volgt:

« Op 3ⁿ Maart hebt U te Berlijn eene afvaardiging ontvangen van een lichaam, zich noemende Raad van Vlaanderen, maar hier in den lande onbekend.

Uit de mededeelingen in de pers schijnt de indruk te spruiten alsof deze afvaardiging de wenschen uitsprak van het Vlaamsche volk of van een werkelijk deel daarvan, en zelve samengesteld was uit mannen van invloed en autoriteit.

Niets zou gevaarlijker zijn dan zulke dwaling zonder tegenspraak te laten.

De ongenoemde heeren, die het op zich hebben genomen, in vollen oorlog aan de Duitsche regering hunne medewerking aan te bieden, om hun land tegen zich zelf te verdeelen en zijne bestuurlijke in richting ten gronde toe te veranderen, hebben niet het minste recht namens het Vlaamsche volk te spreken, en vertegenwoordigen noch zijne wenschen, noch zijne strekking.

In volle vrijheid heeft het Vlaamsche volk, vóór den oorlog, zijne vertegenwoordigers in Kamer en Senaat gekozen, ten getale van 113 voor de volksvertegenwoordigers en 57 voor de senatoren. Onder die 170 gekozenen hebben zich slechts

(1) Wij bewerken dit hoofdstuk vooral naar « Aktivisten », uitgave van het J. Vuylstekefonds.

Een groep aktivisten in optocht door de straten van Antwerpen.

twee bij de zoogenaamde aktivistische beweging aangesloten.

Het vertoog aan de Belgische regeering over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool werd destijds door 2000 hoogeschool- gediplomeerden onderteekend. Slechts een honderdtal zijn te vinden geweest om de nieuwe richting te steunen, en van dit klein getal hebben reeds verscheidenen openlijk hunne handteekening terug getrokken, terwijl anderen er geen geheim van maken dat zij misleid werden, of zich vergist hebben, en hunne daad betreuren. »

« Het gevoel der bestuurders en hoofdstellers der Vlaamsche dagbladen, die vóór den oorlog verschenen en eene der grootste krachten van de Vlaamsche beweging zijn, is gekend: zij zijn er eensgezind tegen. »

De onderteekenaars bewezen verder, dat bestuurlijke scheiding nooit tot het programma der Vlaamsche beweging behoorde.

In het stuk beroep men zich op de Haagsche Konventie, om het recht van den bezetter te betwisten, tot scheiding over te gaan.

De Belgische Werkliedenpartij zond eveneens een hevig protest waarin het volgende te lezen stond:

... Verder drijft men omkooprij op groote schaal en zaait men tweespalt bij het volk, wen men uit de eischen der flaminganten partij zoekt te trekken. Daar men niet heeft kunnen slagen bij den georganiseerden werkerstand, die fier de

in naam des keizers door geheimraad Bidmann aangeboden vuige geschenken heeft van de hand gewezen, heeft men zich tot enkele dweepers gewend, waaronder men enkele gezaglooze, eerlooze en in schulden stekende kereis heeft aangeetroffen, en heeft men daaruit den « Raad van Vlaanderen » samengesteld, en dit in strijd met de meening van allen, die in Vlaanderen een openbaar mandaat bekleeden of in de Vlaamsche beweging een rol hebben gespeeld, alsook met de internationale konventies; nu dat men de wereld tracht wijs te maken dat men nooit afbreuk heeft gedaan aan België's onafhankelijkheid, past men een plan van scheiding van Walen en Vlamingen toe, die het openbaar geweten in opstand brengt; ambtenaars die, hunnen plicht getrouw, den vijand in zijn werk van tweespalt en vernieling weigeren te helpen, sluit men op en ontvoert men.

Daarop ziet men de « Vorwärts », de schurftige schapen aanmoedigen en schrijven dat die maatregelen tot treffelijke uitslagen voor de « kultuur » in Vlaanderen zullen leiden. « In welke omstandigheid gij u ook bevindt, toont u broederlijk en goed », zoo riep de B. W. P. aan de onder de wapens geroepen gezellen toe. Wat zijn wij, helaas! thans verre van wat er van broederlijkheid en goedheid nog rest! Na alle zinsbedrog te hebben doen verzwinden, heeft het Duitsch militarisme in het hart der proletariërs de kiemen gezaaid van een onverzoenbaren haat, en wij denken soms met ontzetting aan den dag waarop, eens de natie

bevrijd, heel de vloed van ongerechtigheden, lijdens en wee, ellende, puinen; euvel daden en hoon, waarmede de natie werd overstelpt, in het licht zal opduiken met een nasleep van haatgevoelens, welke de geschiedenis nooit heeft gekend.»

De Gemeenteraad van Antwerpen verzette zich in krachtdadige woorden tegen de activisten en hun plannen.

« Het is vanwege de separatisten een onvergeeflijke daad jegens het Vlaamsche volk, de bestuurlijke scheiding als een artikel van het Vlaamsch programma voor te stellen », schreef deze aan von Bissing: « Men kan, te allen tijde en in ieder land, individueele meeningen vinden ten gunste van allerlei oplossingen, die men zich maar inbeelden kan. Maar er is geen enkel programma van onze groote Vlaamsche verenigingen, er is geen enkele geloofsbelijdenis waarop onze mandatarissen verkozen werden door een van onze politieke korpsen, dat de bestuurlijke scheiding bevat. Wij aanzien dezen maatregel als noodlottig voor ons land, als gunstig voor onze vijanden, als in strijd met al onze tradities en met onze hoogste belangen. »

Alle protesten bleven echter zonder gevolg, de scheiding kwam tot stand van Mei tot September. De ministeries werden gesplitst, met zetel voor de Vlaamsche te Brussel en voor de Waalsche te Namen.

Op 9 Augustus 1917 verscheen een verordening over de ambtelijke taal, waarvan artikel 1 luidde:

« In het Vlaamsch bestuurlijk gebied is de Vlaamsche taal uitsluitend de ambtelijke taal van alle overheden en beambten van den Staat, de provincies en de gemeenten, evenals van hun inrichtingen en gestichten, met inbegrip van de onderwijsgestichten en onderwijzende personen. »

Wat niet belette dat er, den 13^{en} December 1917, een besluit werd afgekondigd, luidende dat de Duitsche tekst van de verordeningen van het generaal gouvernement alléén geldend was en zou vergezeld zijn, in Vlaanderen van een Vlaamsche, in Wallonië van een Fransche vertaling.

In zijn algemeene vergadering van 22^{en} December 1917 riep de Raad van Vlaanderen « plechtig en eenparig » Vlaanderens volledige zelfstandigheid uit.

De verklaring was onderteekend door de commissie van gevolmachtigden:

Voorzitter: Prof. Dr P. Tack, Algemeen Sekretaris: A. Brijs, Buitenlandsche Zaken: Prof. Fr. A. T. H. Jonckx, Binnenlandsche Zaken: Prof. Mr K. Heyndrickx, Landbouw en Openbare Werken: Prof. T. Vernieuwe, Wetenschappen en Kunsten: Prof. Dr. J. De Decker, Justitie: Mr F. Heuvelmans, Finantiën: Leo Meert, Nijverheid en Arbeid: Dr E. Verhees, Nationaal Verweer: Dr A. Borms, Post, Telegraaf en Zeewezen: Prof. Dr F. Brulez.

In dezelfde zitting (22^{en} December 1917) besloot namelijk de Raad van Vlaanderen tot de stichting van:

- 1° Een parlementair bureel;
- 2° Een commissie van gevolmachtigden.

In verschillende gemeenten hadden nu zooge-

zegde volksraadplegingen plaats: gewoonlijk een meeting, waarop eenige namen werden voorgelezen en als gekozenen toegejuicht.

Deze verkiezingen, waarop steeds dezelfde personen aanwezig waren, gaven een denkbeeld van de onzinnige handelwijze der drijvers.

Dezen moesten door Duitsche bajonetten tegen de woede der Vlamingen beschermd worden en hierdoor kan men oordeelen hoe de gezindheid der vaderlandsche Vlamingen tegen den Raad van Vlaanderen was.

Te Mechelen en Tienen waren er zooveel tegenstanders opgekomen, dat er geen kans was toe te juichen. Te Antwerpen hadden den 3^{en} Februari 1918 straatbetogingen tegen de activisten plaats en werd er gevochten. Te Willebroeck en elders werden de sprekers uitgejouwd.

Overal waren de partijangers van den Raad van Vlaanderen een klein, héél klein hoopken van de bevolking. Hoe het zij, na de volksraadplegingen (eigenlijk nog minder dan een parodie daarvan!) bestond de Raad uit 93 leden, gekozen in de verschillende provincien en arrondissementen, in de verhouding van één vertegenwoordiger op 50,000 inwoners: Antwerpen 20, Brabant 26, Limburg 6, Oost-Vlaanderen 23, West-Vlaanderen 18.

Nu waren er in het aktivisme veel stroomingen en tal van aktivisten scheidden zich van de beweging af bij de doordrijverijen der « Jong-Vlaamsche of radikaalste groep. »

Wij kunnen in ons bestek niet alle uitingen beschrijven.

Er werden veel meetings gehouden, de eene minder, de andere meer heftig.

Natuurlijk bleven de protesten tegen al die praktijken niet uit.

Den 30^{en} Jan. 1918 volgde een protest der kamerleden en senatoren, die voor de Vlaamsche gewesten in 't land waren, tegen de zelfstandigheidsverklaring van Vlaanderen. Ziehier eenige uittreksels:

« Den 18^{en} Januari 11. werd op de muren van onze steden een boodschap aangeplakt, waarin een vijftiental personen verklaren, namens een zoogezegden « Raad van Vlaanderen », dat zij de « zelfstandigheid van Vlaanderen », nl. van de Vlaamschsprekende Belgische provinciën, uitroepen; hun oogmerk is, de verdeeling van ons land in twee staten door te drijven, met miskennis van onze Grondwet en van onze nationale eenheidsvereeniging. »

De vereeniging, die zich « Raad van Vlaanderen » noemt, bezit in België geen openbaar mandaat. Zij is volkomen vreemd aan onze instellingen, erkend door Grondwet noch wetten. Niemand weet hoe zij is ontstaan, noch op wien: verlangen. Over hare samenstelling, over hare rol en hare werking is zeer weinig bekend.

Vergeefs zou zij wanen eenig wettelijk gezag of eenig zedelijk aanzien in ons land te hebben; zij heeft er volstrekt geen. De Vlaamsche letterkundige vereenigingen, die de werkelijke vertegenwoordigers zijn van de Vlaamsche bevolking, hebben protest aangeteekend tegen de rol, die de « Raad van Vlaanderen » zich aanmatigt in de politiek, die hij nastreeft; zij hebben de en uit-

De betoogingen tegen de Aktivisten.

schijnen dat zijne daden overeenkomen noch met het Vlaamschgezind programma, noch met de wenschen van de bevolking onzer Vlaamsche gewesten (protestbrief gezonden aan den heer von Bethmann-Hollweg, den 10ⁿ Maart 1917).»

Volgden 36 handteekeningen van volksvertegenwoordigers en senatoren.

In het Duitsche tijdschrift «Der Belfried» geeft Dr Bob Driessen Ter Meulen, hoeveel protesten er tegen de zelfstandigheidsverklaring ingediend werden : 641, zegt hij, zonder aan te duiden waar hij dit cijfer heeft gehaald. Daaronder waren er 93 van gemeentebesturen, 52 «uit gemeenten met gezamenlijke onderteekening» (2 uit Brabant, 4 uit Antwerpen, 1 uit Oost-Vlaanderen, 44 uit Limburg, meest alle van het arrondissement Tongeren), 355 van maatschappijen (waaronder 341 uit Brussel). De onderverdeeling der cijfers geeft maar als totaal 500, in plaats van 641. Het is dus

te veronderstellen dat een belangrijke groep verzwegen werd.

Ook volgde een protest van den bisschop van Gent, van de Vlaamsche Akademie, enz.

Uit hoofde van het ijveren van den « Raad van Vlaanderen » voor het omverwerpen van de bestaanden Staatsvorm, werden Tack en Borms te Brussel door de Belgische magistratuur voor het gerecht gedaagd.

Men hield Borms en Tack aan en leidde hen naar het gerechtshof te Brussel (8 Februari 1918). Denzelfden dag werden ze echter door de Duitschers losgelaten.

Daarna werden de voorzitters Levy-Morelle, Carrez en Ernst aangehouden en naar Duitschland gevoerd (tot in Juni-Juli).

Daarop staakte als protest het gerecht. Eerst verklaarde het verbrekingshof niet meer te zullen zetelen, dan volgden de rechtbanken van eersten